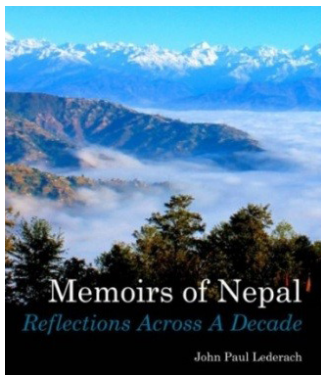

The background of the page is a light gray color with a repeating pattern of small, dark gray birds in flight. The birds are scattered across the entire page, creating a subtle, textured effect.

ปริทัศน์หนังสือ
BOOK REVIEW

บทปริทัศน์หนังสือ:บทเรียนสันติภาพข้ามทศวรรษใน เนปาลผ่านมุมมองของจอห์น พอล เลเดอร์ช

หนังสือ: Memoirs of Nepal: Reflections
across a decade.

เขียนโดย John Paul Lederach

ปีที่ตีพิมพ์: 2015

สำนักพิมพ์: Blurb Books

จำนวนหน้า: 230 หน้า

[http://www.blurb.com/b/6579628-
memoirs-of-nepal](http://www.blurb.com/b/6579628-memoirs-of-nepal)

รัฐวิศว์ เอื้อประชนนธ์

นักวิชาการ

สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

ratawito@gmail.com

บทนำ

ปลายปี ค.ศ. 2015 ที่ผ่านมา จอห์น พอล เลเดอร์ช (John Paul Lederach) นักปฏิบัติและนักวิชาการคนสำคัญในด้านสันติภาพและการแปลง

เปลี่ยนความขัดแย้งได้เผยแพร่หนังสือเล่มใหม่ ชื่อ *Memoirs of Nepal: Reflections across a decade* (บันทึกจากเนปาล: ทบทวนบทเรียนข้ามผ่านทศวรรษ) ซึ่งบอกเล่าถึงประสบการณ์ของเขาที่ได้เข้าไปสัมผัสงานด้านสันติภาพและการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งในประเทศเนปาลกว่าทศวรรษ

หนังสือเล่มนี้มีวัตถุประสงค์เป็นรายงานสรุปขาว (White Paper) เพื่อส่งให้กับมูลนิธิแมคคอนเนล (The McConnell Foundation) องค์กรที่สนับสนุนงานด้านสันติภาพในเนปาลที่เลเดอร์คเข้าไปร่วมให้คำปรึกษาเพื่อสรุปบทเรียน ทบทวนแนวคิดและแนวทางการดำเนินงานต่อไป ด้วยที่หนังสือเล่มนี้เป็นความพยายามของเลเดอร์คในการกลั่นกรองประสบการณ์ส่วนตัว พร้อมทั้งมุมมองแนวคิดที่ตนได้ทำงานด้านสันติภาพทั้งระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับประเทศในเนปาลกว่า 12 ปี *Memoirs of Nepal* เล่มนี้จึงเปรียบเสมือนกับบันทึกประสบการณ์ของตัวเองซึ่งเป็นที่มาของชื่อหนังสือ

เลเดอร์คนำเสนอหนังสือเล่มนี้ราวกับเป็นบันทึกการเดินทางพร้อมทั้งรูปประกอบต่าง ๆ ซึ่งทำให้หนังสือเล่มนี้มีชีวิตและจิตใจมากกว่าเป็นรายงานที่แห้งแล้ง โดยเขาได้แบ่งเนื้อหาไว้เป็น 4 ส่วน ได้แก่ **ส่วนแรก** *Once upon the Time: First Contact, Lasting Impressions* ซึ่งเกริ่นถึงที่มาที่ไปที่เขาได้เข้าไปทำงานในประเทศเนปาลซึ่งได้รับการเชื้อเชิญจากมูลนิธิแมคคอนเนลตั้งแต่ปี ค.ศ. 2003 **ส่วนที่สอง** *The Bird's Eye View: Lessons and Decisions in Retrospect* ซึ่งสังเคราะห์ถึงบทเรียนสำคัญในภาพกว้างของงานสันติภาพในเนปาลที่เลเดอร์คได้มีส่วนร่วม ตั้งแต่การเลือกเฟ้นกลุ่มคนที่จะมาวางแผนร่วมกัน การตั้งเป้าหมายและการวางแผนในระยะยาวแบบทศวรรษ ไปจนถึงการตัดสินใจเลือกยุทธศาสตร์หลักสนับสนุนงานด้านสันติภาพในเนปาล

ส่วนที่สาม *Discoveries, Learnings and Relationships* เลเดอร์คเสนอแนะถึงรายละเอียดของบทเรียนต่าง ๆ และข้อค้นพบที่น่าสนใจ เช่น กระบวนการสนับสนุนทุน ข้อคิดเกี่ยวกับผู้เชี่ยวชาญ เครือข่ายและการสร้างข่ายใยของกลุ่มต่าง ๆ การทำงานเป็นหุ้นส่วนของแหล่งทุนในการเปลี่ยนแปลงระบบ มิติเรื่องความสัมพันธ์กับผู้ที่ขับเคลื่อนกระบวนการสันติภาพในระดับ

ชุมชนและภูมิภาค และรวมถึงบทเรียนจากกระบวนการสันติภาพภาคการเมืองในระดับประเทศและความเชื่อมโยงกับงานในระดับชุมชนท้องถิ่น และ **ส่วนที่สี่** *People: Where paths cross, life happens* กล่าวถึงเรื่องราวของบุคคลสำคัญที่มีส่วนผลักดันหรือเกี่ยวข้องกับงานที่มูลนิธิแมคคอนแนลสนับสนุน ตั้งแต่ นักพัฒนาระหว่างประเทศ เจ้าหน้าที่แหล่งทุน นักหนังสือพิมพ์ที่มาช่วยเป็นล่าม แปลในการอบรมแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง นักการเมือง ผู้นำองค์กรผู้หญิงไปจนถึงชาวบ้านที่ผันตัวมามีบทบาทในการไกล่เกลี่ยและแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งในชุมชน

หนังสือบันทึกเล่มนี้เป็นความพยายามเลเดอร์ค์ที่จะแสดงให้เห็นถึงหัวใจสำคัญของการศึกษาด้านสันติภาพ คือ **กระบวนการสะท้อนบทวนจากประสบการณ์จริง** (reflective practices) หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **ปัญญาปฏิบัติ** ได้อย่างชัดเจน เนื้อหาในหนังสือช่วยให้เราเห็นว่าแนวคิดต่าง ๆ สามารถสะท้อนและเชื่อมโยงกับแนวปฏิบัติจริงในบริบทความขัดแย้งที่ยืดเยื้ออย่างประเทศเนปาลได้อย่างไร

โดยภาพรวม หนังสือเล่มนี้พยายามฉายภาพแนวคิดการสร้างเสริมสันติภาพอย่างมียุทธศาสตร์ (strategic peacebuilding) ทั้งในเรื่องการมองมิติเวลาอย่างมียุทธศาสตร์ในระยะยาว การจัดวางแนวทางของตนในกระบวนการสันติภาพ การใส่ใจให้ความสำคัญกับคนที่มีบทบาทขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยเฉพาะศักยภาพของคนในท้องถิ่น (local capacities for peace) รวมถึงมิติเครือข่ายและความสัมพันธ์ซึ่งเป็นแก่นสำคัญอีกประการในการสร้างเสริมสันติภาพ หนังสือเล่มนี้ช่วยให้เราเห็นว่าการสร้างเสริมสันติภาพนั้นมิได้เกิดขึ้นจากคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง หากแต่เป็นกระบวนการประสานและผสมผสานของการกระทำและความมุ่งมั่นตั้งใจจากผู้คนหลากหลายกลุ่ม ในหลากหลายระดับตั้งแต่ระดับชุมชน ระดับชาติและระดับระหว่างประเทศ

มิติเวลาและวิธีคิดแบบทศวรรษในการสร้างเสริมสันติภาพ

ประเด็นสำคัญที่เลเดอร์คได้เน้นย้ำในหนังสือเล่มนี้ คือ การมองมิติเรื่องเวลาและวิธีคิดแบบทศวรรษในการทำงานและสนับสนุนงานด้านสันติภาพ เนื่องจากความขัดแย้งหรือสงครามต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นดำเนินมาหลายทศวรรษหรือหลายชั่วอายุคน เพื่อที่จะตอบโจทย์ต่อความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ในสังคมมานานนับปี เราจึงจำเป็นต้องคิดวางแผนและลงทุนลงแรงในการทำงานสันติภาพเชิงระยะยาวแบบทศวรรษมากกว่าวิธีคิดแบบโครงการ (project-based mentality) ที่มุ่งหวังผลลัพธ์ในระยะสั้น

ในหนังสือเล่มนี้ เลเดอร์คเสนอแนวคิดของการแบ่งกรอบเวลา (*blocking of time*) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการคิดแบบทศวรรษสำหรับการจัดจังหวะและถือเป็นข้อกลางที่เชื่อมต่อระหว่างขอบเขตวิสัยทัศน์ในระยะยาวกับการดำเนินงานระยะสั้นแบบวันต่อวันหรือปีต่อปีได้ โดยประสบการณ์งานสันติภาพในเนปาลที่ได้รับการสนับสนุนโดยมูลนิธิแมคคอนแนลได้แบ่งเวลาเป็น 3 ช่วง ในรอบ 12 ปี (3 ปี - 6 ปี- 3 ปี) ได้แก่

ช่วงที่หนึ่ง 3 ปีแรก - ช่วงเวลาสำหรับการเข้าไปเรียนรู้ทำความเข้าใจบริบทให้ลึกซึ้งขึ้นและพัฒนาความสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ (Engaged Learning) กระบวนการเรียนรู้ในที่นี้มีใช้การเชิญผู้เชี่ยวชาญมาให้อธิบายชี้แนะหากแต่เป็นการสอบถามข้อมูลและคำแนะนำจากคนเนปาลเองเพื่อที่จะถอดรหัสและวางยุทธศาสตร์ในการทำงานระยะยาวของมูลนิธิ ฯ ซึ่งมูลนิธิได้ตัดสินใจสนับสนุนยุทธศาสตร์การดำเนินงานสันติภาพระดับรากหญ้า 3 ด้าน ได้แก่ การไกล่เกลี่ยในชุมชน การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งด้านทรัพยากรกับเครือข่ายกลุ่มผู้ใช้ทรัพยากรท้องถิ่น และการหนุนเสริมศักยภาพผู้หญิงในพื้นที่ชนบท เนื่องจากเป็นแนวทางที่ค่อยเป็นค่อยไปและสำเร็จได้โดยไม่ต้องอิงอยู่กับปัจจัยทางการเมืองหรือกระบวนการสันติภาพโดยตรง

ช่วงที่สอง 6 ปีที่สอง - กระบวนการสำหรับการลงทุนอย่างมียุทธศาสตร์และการเป็นเพื่อนร่วมทาง (Strategic Investment and

Accompaniment) ช่วงนี้เป็นกระบวนการลงลึกในการพัฒนากระบวนการทำงานสันติภาพในระดับรากหญ้าจากยุทธศาสตร์ทั้ง 3 ด้านที่วางไว้ในช่วงแรก คาทาสำคัญของช่วงนี้คือ “ลงลึกเป็นอันดับแรก ขยายผลเป็นเรื่องราว” (going deep first, expanding second) โดยเลเดอร์คสรุปลงถึงการลงลึกในงานแต่ละด้านนั้นมีลักษณะและมีบทเรียนที่แตกต่างกันไป

สำหรับงาน*ไกล่เกลี่ยในชุมชน* เนื่องจากงานด้านนี้เป็นโครงการที่เกิดขึ้นมาก่อนแล้ว การลงลึกนั้นหมายถึงการกลับเข้าไปสืบค้นอีกครั้งเพื่อทำความเข้าใจถึงแนวทางปฏิบัติและองค์ความรู้ของการไกล่เกลี่ยในชุมชน รวมทั้งพัฒนาเครื่องมือในการอบรมจากการปฏิบัติจริงที่สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ของเนปาลผ่านการลงมือวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (participatory action-research) ซึ่งเป็นการจัดกระบวนการให้นักไกล่เกลี่ยชุมชนที่ทำงานจริงในพื้นที่ได้ทบทวนประสบการณ์และถอดบทเรียนร่วมกัน กระบวนการดังกล่าวได้ช่วยปรับเปลี่ยนมุมมองของนักไกล่เกลี่ยชุมชน

ผลที่ได้จากการกระบวนการดังกล่าวทำให้นักไกล่เกลี่ยชุมชนคนสำคัญๆ ได้เปลี่ยนมุมมองใหม่ต่อประสบการณ์การทำงานของตนว่าเป็นแหล่งความรู้ให้กับผู้อื่น และเห็นว่าตนเป็นเจ้าของงานไกล่เกลี่ยในชุมชน นอกจากนี้กระบวนการผลักดันของมูลนิธิเอเชียให้ประเด็นการไกล่เกลี่ยในชุมชนเป็นวาระของฝ่ายการเมืองและภาครัฐยังได้ช่วยทำให้เกิดกฎหมายในเรื่องการไกล่เกลี่ยชุมชนและสถานะของนักไกล่เกลี่ยชุมชนได้รับการยอมรับในสังคมมากขึ้น จนถึงมีการจัดตั้ง สมาคมการไกล่เกลี่ยชุมชน (Community Mediation Society) ซึ่งเป็นสมาคมแห่งชาติที่รวบรวมคนทำงานด้านการไกล่เกลี่ยชุมชนทั่วประเทศ (pp. 55-63)

สำหรับ*ขบวนการเสริมศักยภาพผู้หญิงในพื้นที่ชนบทและการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งด้านทรัพยากร*เป็นกระบวนการที่ค่อย ๆ ลงลึกจากการเรียนรู้จากประสบการณ์และการลองผิดลองถูกจากการปฏิบัติงานจริงในประเด็นที่เกี่ยวข้อง และปรับปรุงจนค้นพบแนวทางที่ชัดเจนและเป็นเอกลักษณ์ในการดำเนินงาน

งานพัฒนาผู้หญิงในชนบทที่ขับเคลื่อนผ่านองค์กร MSBKN ซึ่งเป็นองค์กรผู้หญิง มีจุดเด่นที่สำคัญสำหรับการสร้างเสริมอำนาจและความมั่นใจให้กับผู้หญิงในชนบทของเนปาลที่เป็นกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบสำคัญที่บอบช้ำจากความขัดแย้งและสงครามกว่าทศวรรษ คือ การใช้แนวทางการบอกเล่าเรื่องราวชีวิต (life story) เริ่มแรกผู้หญิงที่เข้าร่วมในโครงการดังกล่าวไม่คุ้นชินกับการต้องเล่าเรื่องราวชีวิตของตนและเห็นว่าเป็นอะไรที่แปลก เนื่องจากไม่เคยมีใครให้โอกาสกับผู้หญิงเลยทั้งในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะให้ได้พูดถึงชีวิตของตน การต่อสู้ดิ้นรนที่ตนต้องเผชิญในสภาวะสงครามรวมถึงความรู้สึกนึกคิดของตนราวกับผู้หญิงเหล่านี้ไร้ตัวตนในสังคม การบอกเล่าเรื่องราวชีวิตเป็นจุดเริ่มต้นในการเสริมสร้างอำนาจและความเชื่อมั่นในตนเอง สร้างความผูกพันข้ามกลุ่มและเป็นกระบวนการเยียวยาบาดแผลฝังใจของผู้หญิง รวมทั้งยังสร้างพื้นที่ให้พวกเธอมีตัวตนในสังคมขึ้นมาและเปลี่ยนแปลงจากความเป็นเหยื่อมาเป็นผู้สร้างเสริมสันติภาพ (pp. 64 – 74)

ส่วนงานการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติเป็นกระบวนการขับเคลื่อนผ่านฐานองค์กร FECOFUN ซึ่งเป็นเครือข่ายสมาพันธ์ของผู้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศและเป็นกลุ่มที่ขับเคลื่อนเชิงปะทะและกดดันด้านนโยบาย การประเมินและศึกษาเบื้องต้นชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งด้านทรัพยากรที่ชุมชนท้องถิ่นในเนปาลต้องเผชิญกว่าหลายทศวรรษโดยเฉพาะเรื่องน้ำ ป่าไม้และที่ดิน โจทย์สำคัญของงานนี้ กล่าวคือ จะทำอย่างไรที่จะให้เครือข่ายขับเคลื่อนนโยบายอย่าง FECOFUN สามารถเรียนรู้ที่จะตอบสนองต่อความขัดแย้งในท้องถิ่นด้วยทักษะด้านการสานเสวนามากขึ้นและทำให้ชาวบ้านในชุมชนลดการพึ่งพาตัวแทนจากภายนอกหรืออำนาจรัฐในการจัดการกับความขัดแย้งในชุมชนผ่านงานของศูนย์แปลงเปลี่ยนความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติหรือศูนย์ NRCT ที่มีหลักสูตรอบรมในรูปแบบการฝึกปฏิบัติและการทบทวนบทเรียนจากการนำไปปฏิบัติจริงเป็น 7 ครั้ง ซึ่งเป็นการอบรมที่พยายามสร้างให้ชาวบ้านในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งเองลุกขึ้นมาเป็นคนจัดกระบวนการสานเสวนาด้วยตนเอง กระบวนการดังกล่าวมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ลองผิดลองถูก เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติและพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับบริบท

ชุมชน จนทำให้จากจุดเริ่มต้นที่เป็นโครงการอบรมกลายมาเป็นขบวนการเครือข่ายระดับประเทศที่สร้างกระบวนการสานเสวนาและแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งด้านทรัพยากรในชุมชน

เลเดอร์ศรีสรุปภาพด้วยการนำเสนออุปมาเปรียบเทียบของชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการทำนุหนึ่ง ในเรื่องซูปควาตี (kwaati) ซึ่งเป็นซูปถั่วรวม 7 ชนิดที่เป็นอาหารประจำชาติของเนปาล ถั่วแต่ละชนิดมีกรรมวิธีในการเตรียมที่แตกต่างกันแต่ถูกนำมาต้มและปรุงร่วมกันในหม้อใหญ่ เวลาทานซูปนี้ ถั่วแต่ละชนิดก็ยังรักษารสชาติของตนไว้ในขณะเดียวกันก็สร้างรสชาติใหม่เกิดขึ้นมา นั่นก็เปรียบเหมือนกับคนเนปาลที่มีมาจากหลายหลายกลุ่มและผ่านประสบการณ์ที่แตกต่างกันไป กล่าวได้ว่าซูปควาตีเป็นทั้งกระบวนการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งที่สร้างสรรค์รสชาติใหม่สำหรับกลุ่มคนที่แตกต่างหลากหลาย และกระบวนการพัฒนาของ NRCTC ที่บุกเบิกแนวทางการสานเสวนาและแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งเชิงทรัพยากรธรรมชาติขึ้นมาในเนปาล (pp. 75-82)

ช่วงที่สาม ช่วง 3 ปีสุดท้าย: การสร้างความยั่งยืนให้กับกระบวนการเปลี่ยนแปลง

เลเดอร์ศียายำนำเสนอสารในส่วนนี้ต่อมูลนิธิแมคคอนแนลในฐานะแหล่งทุนสนับสนุนงานสันติภาพ ซึ่งแหล่งทุนควรมีหน้าที่ในการสนับสนุนให้เกิดความยั่งยืนต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ตนได้สนับสนุนไว้ด้วย เลเดอร์ศรีใช้คำว่า “ความรับผิดชอบต่อการสร้างความยั่งยืน” (responsibility to sustain; R2S) โดยกระบวนการสร้างความยั่งยืนนั้นอาจจะมีได้เกิดขึ้นในช่วงสามปีสุดท้าย หากแต่เป็นกระบวนการที่ค่อย ๆ เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ เลเดอร์ศรีได้วิเคราะห์ถึงแนวทาง 3 รูปแบบที่มูลนิธิ ฯ ได้ดำเนินการเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับกระบวนการต่าง ๆ ได้แก่ 1) การจัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนงานไกล่เกลี่ยในชุมชน (community mediation endowment) ซึ่งช่วยสนับสนุนทุนขนาดเล็กให้กับคณะกรรมการหมู่บ้านในเครือข่ายสำหรับการตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยชุมชน 2) การลงทุนเพื่อพัฒนาศักยภาพองค์กรหุ้นส่วนหลัก เช่น การรายงาน ความโปร่งใส ตรวจสอบได้ในการดำเนินงานและการระดมทุน เป็นต้น และ 3) การพัฒนาผู้นำ

ในองค์กรที่มีลักษณะเป็นส่วนร่วม เพื่อป้องกันปัญหาการขาดช่วงผู้นำและภาวะที่องค์กรตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้นำและผู้ก่อตั้งองค์กรเพียงคนเดียว (pp. 50 – 54)

ความเชื่อมโยงสู่การขับเคลื่อนสันติภาพ: หัวใจอยู่ที่ “คน”

ประเด็นอีกประการที่กระผมเห็นว่าเป็นกรอบแนวคิดหลักของหนังสือเล่มนี้ คือ ความเชื่อมโยงระหว่างคน โครงการและขบวนการ (people, project and movement) ในการขับเคลื่อนไปสู่สันติภาพในสังคม เลเดอร์คีย์ชี้ให้เห็นว่าองค์ประกอบทั้งสามประการเป็นปัจจัยที่ขับเคลื่อนการทำงานสันติภาพให้ประสบความสำเร็จซึ่งสะท้อนให้เห็นจากตัวอย่างในงานมูลนิธิแมคคอนแนลที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้

เลเดอร์คีย์ได้วิจารณ์ถึงข้อจำกัดของงานสันติภาพระหว่างประเทศโดยส่วนใหญ่มักหลงเข้าใจผิดไปว่าโครงการต่าง ๆ (projects) เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social change) ซึ่งนำไปสู่ความผิดพลาดในการวางรูปแบบกระบวนการทำงานที่สร้างการพึ่งพาต่อแหล่งทุนและโครงการ เขาเน้นย้ำให้เห็นว่าคนนั้นเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างสันติภาพหรือการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยเฉพาะตัวการในการเปลี่ยนแปลง (agents of change) ที่ใส่ใจและมีความมุ่งมั่นในการเปลี่ยนแปลง ทั้งยังมีความรู้ความเข้าใจในบริบทของความสัมพันธ์ในพื้นที่อย่างลึกซึ้ง เนื่องจากมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (ownership) ที่ยึดโยงกับความฝันและความหวังของผู้คนเหล่านี้สำหรับประเทศชาติและชุมชน ในขณะที่โครงการ (project) นั้นเป็นเพียงเครื่องมือหรือพาหนะสำหรับขบวนการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางสังคม (movement) แต่บ่อยครั้งโครงการต่าง ๆ กลับกลายเป็นข้อจำกัดที่กำหนดความสัมพันธ์ผ่านตัวเงินของแหล่งทุน (p. 84)

ในประเด็นเรื่องคน เลเดอร์คีย์นำเสนอในหนังสือเล่มนี้ตั้งแต่บทที่ 4 “Who Matters” ซึ่งพูดถึงแนวทางการทำงานที่เห็นว่า “ใคร” นั้นมีความสำคัญมากกว่าการทำ “อะไร” และ “อย่างไร” บทดังกล่าวได้อธิบายถึงกระบวนการค้นหาคณะกรรมการที่ปรึกษาสำหรับงานด้านสันติภาพของมูลนิธิฯ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวเนปาลที่เข้าใจบริบทภายในประเทศโดยมีภูมิหลัง พื้นที่ อาชีพ ชาติพันธุ์

และกลุ่มชนชั้นที่แตกต่างกัน ในคณะกรรมการดังกล่าวมีทั้งคนที่ทำงานในด้านวารสารศาสตร์ไปจนถึงงานการศึกษา นักพัฒนาไปจนถึงนักกฎหมาย กลุ่มชนชนที่ใช้ทรัพยากรไปจนถึงกลุ่มนักรธุรกิจ ซึ่งความหลากหลายของคนเหล่านี้จะช่วยให้ภาพประกอบที่ชัดเจนมากขึ้นสำหรับทิศทางสำหรับการขับเคลื่อนสันติภาพของประเทศ (p. 29 – 33)

เลเดอร์คได้ใช้พื้นที่ของส่วนที่สี่ในหนังสือเล่มนี้โดยตั้งชื่อว่า “ผู้คน: เส้นทางบรรจบ ชีวิตบังเกิด” (*People: Where paths cross, life happens*) เพื่ออธิบายและแสดงให้เห็นว่างานด้านสันติภาพเป็นการขับเคลื่อนโดยผู้คนจากหลากหลายระดับและบทบาทไปพร้อมกัน โดยไล่เรียงตั้งแต่ นักพัฒนาระหว่างประเทศผู้คร่ำหวอดและเข้าใจบริบทท้องถิ่นของเนปาลมานานนับปีย่าง นักหนังสือพิมพ์และล่ำมแปดในงานอบรมด้านความขัดแย้งที่ช่วยเชื่อมโยงให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น ผู้นำองค์กรสตรีที่ขับเคลื่อนและเสริมศักยภาพของผู้หญิงในพื้นที่ความขัดแย้งผ่านเรื่องเล่า หญิงแม่บ้านที่พัฒนาตัวเองขึ้นมาเป็นวิทยากรและนักไกล่เกลี่ยในชุมชนด้านทรัพยากรระดับชาติ ผู้จัดการโครงการที่มีส่วนขับเคลื่อนงานสานเสวนาในท้องถิ่นทางด้านทรัพยากรให้กลายเป็นขบวนการระดับชาติ และรวมถึงเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิแมคคอนแนลซึ่งทำหน้าที่เชื่อมระหว่างโลกของแหล่งทุนกับความจริงในภาคสนาม และเพื่อนร่วมทางและพยายามเข้าร่วมเพื่อสนับสนุนกระบวนการต่าง ๆ ขององค์กรท้องถิ่น ซึ่งเลเดอร์คได้ประดิษฐ์คำที่อธิบายบทบาทดังกล่าวว่าเป็น “ผู้ให้ทุนและนักปฏิบัติ” (funder-practitioner)

ในส่วนนี้ ผมขอนำปิดท้ายด้วยเรื่องราวของ บัลลู ชาฮารี (Ballu Chaudhary) หนุ่มชาวบ้านผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งด้านทรัพยากรซึ่งกลายมาเป็นวิทยากรคนสำคัญในกระบวนการนี้ในเวลาต่อมา พื้นเพบัลลูนั้นเป็นชนคาไมยา (Kamaiya) แรงงานทาสที่ถูกกับระบบหนี้ที่มีมาหลายชั่วอายุคน ต่อมาในปี ค.ศ. 2000 ได้มีกฎหมายยกเลิกแรงงานทาสและปลดปล่อยให้ชนคาไมยาเป็นอิสระ แต่นั่นกลับทำให้คนกลุ่มนี้ไร้ที่พักพิงและเร่ร่อนไปตามที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะบุกรุกพื้นที่ป่าซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกลุ่มผู้ใช้ป่า (forest user group) ในท้องถิ่น บัลลูลูกส่งให้ไปพูดคุยกะจากับกลุ่มผู้ใช้

ป่าเพื่อหาช่วยคลี่คลายความขัดแย้งดังกล่าว ซึ่งเขาได้เจรจาให้ชาวบ้านยอมรับให้เขาเป็นหนึ่งในสมาชิกของกลุ่มผู้ใช้ป่าในท้องถิ่น และต่อมาเขาค่อย ๆ ช่วยให้คนในชุมชนคาไมยาของเขาได้รับที่ดินจดทะเบียน การกระทำดังกล่าวเป็นการแปลงเปลี่ยนความสัมพันธ์จากศัตรูที่มองเขาว่าเป็นผู้บุกรุกให้มาเป็นมิตร

แต่ทว่าปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนคาไมยากับกลุ่มผู้ใช้ป่าในท้องถิ่นก็ไม่ได้หมดไปอย่างสิ้นเชิง ซึ่งทำให้บัลลูเองเกิดสับสนว่าตนเองเป็นใครกันแน่และควรทำตัวเช่นไรในสถานการณ์ที่เขาเชื่อมโยงกับทั้งสองกลุ่มเช่นนี้ เลเดอร์คได้สรุปบทเรียนครั้งนี้ของบัลลูโดยเรียกว่า ‘ทางสองแพร่งของบัลลู’ (Ballu’s Dilemma) ซึ่งสะท้อนถึง ทางสองแพร่งที่เป็นแก่นซึ่งคนทำงานแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งในทุกพื้นที่ต้องเผชิญ โดยเฉพาะกับคำถามที่ว่า “เราจะสามารถรักษาความเชื่อมต่อกับกลุ่มหรืออัตลักษณ์ที่เรายึดโยงว่าเราเป็นส่วนหนึ่ง (primary groups of affiliation) และยังสามารถพัฒนาจินตนาการร่วมกัน กล่าวคือ ความสามารถในการนำไปด้วยกันและเพื่อความอยู่ดีมีสุขด้วยผลประโยชน์ร่วมกันของคนกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างไร”

ที่จริงแล้วประเด็นในการให้ความสำคัญกับ “คน” ในการสร้างเสริมสันติภาพมิได้เป็นเรื่องใหม่ที่ เลเดอร์คนำเสนอแม้แต่น้อย ในหนังสือ The Moral Imagination เลเดอร์คได้นำเสนอประเด็นเรื่อง ใครทางยุทธศาสตร์ (strategic who) หรือผู้ที่มิบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันนำไปสู่สันติภาพ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นประเด็นเดียวกับ Who Matters ในหนังสือเล่มนี้ นอกจากนี้เรื่องราวของผู้คนที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ยังถือได้ว่าเป็นเรื่องราวของ “ผู้เดินตามเสียงเรียก” [voicewalkers] (Lederach 2005, p. 167; p. 183) ที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจทำงานเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงและสันติภาพในกับสังคมของพวกเขา ซึ่งเลเดอร์คให้ความสำคัญกับเรื่องราวของผู้คนในกระบวนการสันติภาพผ่านหนังสือของเขาโดยตลอด

สองโลกแห่งความจริงของกระบวนการสันติภาพในเนปาล

อีกประเด็นหนึ่งที่ผมต้องการหยิบยกมานำเสนอจากหนังสือเล่มนี้คือ เรื่องช่องว่างระหว่างกระบวนการสันติภาพในระดับรากหญ้ากับกระบวนการสันติภาพระดับชาติ จะสังเกตได้ว่าหนังสือเล่มนี้โดยรวมนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการสร้างเสริมสันติภาพที่เกิดขึ้นในระดับรากหญ้าผ่านโครงการหลักที่สนับสนุนโดยมูลนิธิแมคคอนเนล แต่ในบทที่ 15 The Only Round Table in Nepal เลเดอร์คิได้นำเสนอโลกของกระบวนการสันติภาพอีกด้านในระดับชาติซึ่งเขามีบทบาทเป็นที่ปรึกษาให้กับองค์กร Nepal Transition to Peace (NTP) ที่สนับสนุนงานด้านการพูดคุยทางการเมืองให้ผู้อ่านได้รับรู้

เลเดอร์คิได้สรุปภาพการทำงานสันติภาพในเนปาลทั้งในระดับชาติและระดับชุมชนโดยเปรียบเทียบกับตัวเขาเองเป็นอลิขในดินแดนมหัศจรรย์ ที่ต้องเผชิญความจริงทั้งสองด้านของเนปาลไปพร้อม ๆ กัน เขาเล่าว่าบางครั้งช่วงเช้าเขาต้องเดินทางไปยังศูนย์อบรมการเกษตรเพื่อพบกับชาวบ้านทำงานความขัดแย้งในชุมชนท้องถิ่นด้านทรัพยากรน้ำและป่าไม้ ในขณะที่ถัดมาช่วงบ่ายต้องไปพบกับนักการเมืองที่พูดคุยเกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้งทางการเมือง รัฐธรรมนูญ และการเลือกตั้งระดับชาติ เลเดอร์คิได้ตั้งข้อสังเกตในจุดนี้ว่าเราเองก็ตกอยู่ในภาวะของความเป็นคนต่างด้าวในประเทศของเราเองซึ่งพบเห็นได้ในหลากหลายที่ในโลกนี้ที่สภาพความเป็นจริงระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับสภาพความเป็นจริงในระดับชาตินั้นแตกต่างกันโดยสิ้นเชิงและยากที่จะหาทางมาบรรจบกันได้

ถึงแม้ว่าเลเดอร์คิเองจะพยายามนำเสนอให้เชื่อมโยงกระบวนการสันติภาพในระดับชาติกับระดับชุมชนให้มากขึ้นเพื่อลดช่องว่างดังกล่าว แต่ตัวเขาเองก็ยอมรับว่าช่องว่างดังกล่าวในประเทศเนปาลนั้นกว้างกว่าที่เขาได้จินตนาการไว้มาก เขากล่าวไว้ว่าหากสามารถทำงานในเรื่องนี้ใหม่เพื่อสร้างสะพานเชื่อมต่อระหว่างความจริงในระดับชาติกับความจริงระดับท้องถิ่นได้ เขาอยากจะทำหน้าที่มากขึ้นเพื่อผลักดันให้มีเชื่อมโยงกระบวนการท้องถิ่นกับการพูดคุยระดับชาติมากขึ้น เช่น การเสนอผลักดันให้มีการเลือกตั้งท้องถิ่นซึ่งเว้นวรรคในประเทศเนปาล

มากกว่า 20 ปี หรือเสนอให้ NPPT สร้างพื้นที่รับฟังเสียงจากชุมชนเพื่อนำเสนอ
 กับการเจรจาในระดับชาติ เป็นต้น

ข้อคิดว่าด้วยผู้เชี่ยวชาญและความเชี่ยวชาญ

*ผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษา คือ ใครบางคนที่ยกย่องมาพิจารณาของคุณไป
 เพื่อบอกเวลาให้กับคุณเอง...แล้วเขาก็เก็บมาพิจารณาของคุณเอาไว้ (p.97)*

ประเด็นสุดท้ายของหนังสือที่ผมจะนำเสนอในบทความนี้ คือ
 เรื่องผู้เชี่ยวชาญและความเชี่ยวชาญจากภายนอกในการสนับสนุนกระบวนการ
 สันติภาพภายในพื้นที่ เลเดอร์คิงได้ตั้งข้อสังเกตจากประสบการณ์ของเขาเองที่เป็น
 ผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษา (consultant) และได้เชื่อเชิญผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก
 มาสนับสนุนกระบวนการนี้ในเวลากว่าทศวรรษ เขายอมรับเองว่าในบางครั้ง
 ประสบการณ์และความเชี่ยวชาญจากภายนอกก็เหมาะสมกับบริบทสถานการณ์
 แต่บางครั้งกลับประสบความล้มเหลวอย่างไม่เป็นท่า เขาได้สรุปประสบการณ์
 ในช่วงรอบทศวรรษที่ทำงานในเนปาลเกี่ยวกับประเด็นความเชี่ยวชาญถึงการให้
 ความสำคัญต่อมิติความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องลึกซึ้งและความอ่อนน้อมถ่อมตน รวมถึง
 การเข้าใจบริบทในพื้นที่อันซับซ้อนเพื่อที่จะนำพาความเชี่ยวชาญให้ตรงกรอบ
 และถูกจังหวะ

เลเดอร์คิงวิจารณ์ว่าบ่อยครั้งความเชี่ยวชาญนั้นถูกทำให้ไร้ชีวิตและ
 จิตใจไป (disembodied) จากการเข้าไปจัดการกับความซับซ้อนด้วยการวิเคราะห์
 แบบวัตถุนิยมและขาดความใกล้ชิดต่อบริบท เขากล่าวถึงปัญหาช่องว่างทาง
 บริบท (context gap) มากกว่าช่องว่างทางภาษา (อย่างการแปลภาษาอังกฤษ
 เป็นเนปาล) เนื่องจากความเชี่ยวชาญซึ่งมักก่อตัวขึ้นในระดับผู้มีการศึกษาไม่ได้
 รับประกันเสมอไปว่าจะสามารถทำให้ชุมชนเข้าใจได้ หรือการที่ผู้เชี่ยวชาญมัก
 พุดถึงข้อเสนอโครงการกับชุมชนอาจจะไม่ใช่จุดเริ่มต้นที่ดีเนื่องจากมีกลิ่นอาย
 ของเรื่องเงินทองมาเกี่ยวข้อง อาจดีกว่าที่จะเสนอถึงคำมั่นสัญญาที่คนตั้งใจจะ
 เปลี่ยนแปลงมากกว่า แล้วจึงค่อยหาทางทำงานกับกรอบของโครงการ

ในเรื่องความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะที่เกิดขึ้นในโลกของนักวิชาการ นักวิจัยและองค์กรระหว่างประเทศ ซึ่งเราพูดถึงอย่างมากเกี่ยวกับเรื่องเล่า (narratives) ในการทำงานสันติภาพ เลเดอร์คเสนอว่าเราควรให้ความสำคัญกับเรื่องเล่าที่ถูกทำให้มีชีวิตและจิตใจขึ้นมา (embodied narratives) มากกว่าการทำความเข้าใจหรือให้คำอธิบายต่อเรื่องเล่า (understanding narratives) สำหรับกระบวนการดังกล่าว เขาเชื่อว่าแทนที่เราจะสอนให้ชาวบ้านมาเข้าใจแนวคิดหรือศัพท์แสงต่าง ๆ ที่แปลกปลอมจากชีวิตที่พวกเขาเผชิญในพื้นที่ความขัดแย้ง ในฐานะผู้เชี่ยวชาญ เราควรเข้าไปรับฟังอย่างใส่ใจต่อเรื่องราวและภาษาของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ความขัดแย้ง และการรับฟังนั้นมิใช่เป็นความพยายามที่จะสกัดเพื่อบทเรียนหรือความเข้าใจต่อเรื่องราว หากแต่เป็นการรับฟังที่เป็นการดำรงอยู่ในปัจจุบันและเป็นประจักษ์พยานให้กับผู้คน (listening as an act of presence and witness) เพื่อสร้างพื้นที่ที่ไม่ใช่ให้ผู้อื่นได้รับฟังเรื่องราวของเขา หากแต่เป็นพื้นที่ปลอดภัยที่ให้พวกเขาได้รับฟังเสียงของตนเอง เพื่อนำพาชีวิตและจิตใจไปสู่ประสบการณ์หรือเรื่องราวของพวกเขาเอง แล้วจึงสะท้อนกลับด้วยการตั้งชื่อ (naming) หรือให้คำอธิบายกับประสบการณ์นั้นที่พวกเขารู้อยู่แล้วหากแต่ไม่เคยได้สังเกตกับมัน (Alliance for Peacebuilding, 2016)

ด้วยเหตุนี้จากข้อความด้านบนที่เปิดประเด็นของผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษาในเรื่องการบอกเวลาและนาฬิกา จึงเป็นการตั้งคำถามที่สำคัญของเลเดอร์คต่อบทบาทของแวดวงวิชาการและผู้เชี่ยวชาญในด้านสันติภาพว่าเราจะเป็นคนที่หิบบียมนาฬิกาของผู้คนในพื้นที่ความขัดแย้งเพื่อบอกเวลากับเขาแล้วเก็บเอาไว้กับตัว หรือว่าจะเป็นกระจกสะท้อนให้ผู้คนในพื้นที่ความขัดแย้งได้เห็นและเข้าใจตนเองอย่างลึกซึ้งขึ้น เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงด้วยตัวของพวกเขาเอง

บทส่งท้าย: สะท้อนความคิดสู่การสร้างเสริมสันติภาพอย่างมียุทธศาสตร์

ถึงแม้ว่าหนังสือเล่มนี้ที่เลเดอร์คเขียนต้องการนำเสนอให้กับผู้บริหารของมูลนิธิแมคคอนแนลในตอนต้น หากแต่เมื่อได้เปิดอ่านแล้ว จะพบว่าบทเรียน

การทำงานด้านสันติภาพกว่าทศวรรษที่เลเดอร์คิได้ถ่ายทอดให้เราได้รู้นั้นสามารถนำไปใช้ได้กับผู้คนในหลากหลายระดับ

โดยภาพรวม หนังสือเล่มนี้พยายามฉายภาพแนวคิดการสร้างเสริมสันติภาพอย่างมียุทธศาสตร์ (strategic peacebuilding) แม้ว่าจะไม่ได้กล่าวถึงคำหรือแนวคิดนี้ก็ตามที่ ทั้งในเรื่องการมองมิติเวลาอย่างมียุทธศาสตร์ในระยะยาวรวม การจัดวางแนวทางของตนในกระบวนการสันติภาพ การใส่ใจให้ความสำคัญกับคนที่มิพบาพหับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยเฉพาะศักยภาพของคนในท้องถิ่น (local capacities for peace) รวมถึงมิติเครือข่ายและความสัมพันธ์ซึ่งเป็นแก่นสำคัญอีกประการในการสร้างเสริมสันติภาพ หนังสือเล่มนี้ช่วยให้เราเห็นว่าการสร้างเสริมสันติภาพนั้นมิได้เกิดขึ้นจากคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง หากแต่เป็นกระบวนการประสานและผสมผสานของการกระทำและความมุ่งมั่นตั้งใจจากผู้คนหลากหลายกลุ่ม ในหลากหลายระดับ ตั้งแต่ระดับชุมชน ระดับชาติและระดับระหว่างประเทศ

บันทึกเล่มนี้ที่เลเดอร์คิเขียนขึ้นได้แสดงให้เห็นถึงหัวใจสำคัญของการศึกษาด้านสันติภาพ คือ กระบวนการสะท้อนบทวนจากประสบการณ์จริง (reflective practices) หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **ปัญญาปฏิบัติ** ได้อย่างชัดเจน

สำหรับตัวผมแล้ว การอ่านหนังสือเล่มนี้ทำให้ตัวผมเองได้ทวนกลับมาทบทวนประสบการณ์การทำงานทางสังคมของตนโดยเปรียบเทียบกับบทเรียนและเรื่องราวที่บอกเล่าในหนังสือ คำถามสำคัญที่อยู่ในใจผมหลังจากการอ่านหนังสือเล่มนี้ คือ เราจะทำงานสร้างเสริมสันติภาพเพื่อตอบโจทย์ต่อบริบทในสังคมไทยได้อย่างไร หรือเราจะแสวงหา ‘ซุบควาตี’ ที่เลเดอร์คิได้นำเสนอจากตัวอย่างของเนปาลในแบบฉบับของสังคมไทยได้อย่างไร นี่คงเป็นคำถามที่เราต้องตอบอยู่เสมอในการทำงานด้านนี้ ผมหวังว่าผู้ที่อ่านหนังสือเล่มนี้จะได้สัมผัสถึงประสบการณ์และเรื่องเล่าที่มีชีวิตและจิตใจ (embodied experience/narratives) ของเลเดอร์คิ พร้อมทั้งกลับไปสัมผัสและทบทวนประสบการณ์การทำงานด้านสันติภาพหรือทางสังคมของตนในเวลาเดียวกัน

บรรณานุกรม

Alliance for Peacebuilding. (2016, June 9). *John Paul Lederach speaks at the next gen peace conference* [Video file]. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=89Fy_PRuBBU

Lederach, J. P. (1997). *Building peace: Sustainable reconciliation in divided societies*. Washington, DC: United States Institute of Peace Press.

Lederach, J. P. (2005). *The moral imagination: The art and soul of building peace*. New York, NY: Oxford University Press.

Lederach, J. P. (2015). *Memoirs of Nepal: Reflection across a decade*. Retrieved from <http://www.blurb.com/b/6579628-memoirs-of-nepal>

Peace Direct. (2009). Nepal: Conflict profile. Retrieved from <https://www.insightonconflict.org/conflicts/nepal/conflict-profile/>

